

N:o 253.

Af herr **A. T. Adelswärd**, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af §§ 31, 49 och 53 regeringsformen, samt §§ 6, 7, 8, 10, 11, 13 till och med 22, 25, 28 och 38 riksdagsordningen så ock till öfvergångsstadgande i riksdagsordningen.

Såsom en af de tyngst vägande invändningarne mot proportionella val har angifvits, att hittills föreslagna valmetoder icke vore tillräckligt enkla och tillförlitliga. Mot den nu af Kungl. Maj:t föreslagna valmetoden åberopas med styrka samma invändning och detta icke alldeles utan skäl.

Om proportionell valmetod.

Orsaken till de brister i valmetoden, som i dessa hänseenden kunnat påvisas, ligger icke i direkta fel i densamma utan är att söka i det förhållandet, att man uppställt sådana kraf på metoden, särskildt med afseende på valmännens frihet och oberoende af hvarandra, som icke kunna uppfyllas annat än på bekostnad antingen af enkelheten eller af tillförlitligheten — med andra ord, man har uppställt ett matematiskt sedt olösligt problem.

Det förefinnes emellertid ett säkert sätt att erhålla en i alla afseenden fullgod valmetod, om man vill medgifva användandet af offentliga listor med bestämda kandidater, hvilkas namn ej få förekomma på mer än en lista. På de flesta ställen, där proportionellt valsätt kommit till användning för politiska val, har detta sätt blifvit användt till exempel i Finland och Belgien. Metoden byggd på sådan grund har kommit till sin fulländning i det af den franska kommissionen för proportionella val utarbetade förslaget.

Man har inom vårt land mot en dylik metod anmärkt, att valmännen skulle blifva utsatta för ett obehörigt tvång, att partiledningarne skulle få för stor makt och att de bäst organiserade väljaregrupperna skulle få ett otillbörligt inflytande på valet, till förfång för de mindre väl organiserade valmännen och för dem, som icke ville inordna sig under något visst parti.

Det torde dock vara obestriddigt, att vare sig majoritets- eller proportionellt valsätt tillämpas och i senare fallet, hvilken metod än användes, måste dock valförberedelser med sammanslutningar mellan liktänkande äga rum; med andra ord, partibildningar förekomma, valmetoden må förutsätta och fordra det eller icke. Redan nu sker detta, och om i någon enstaka valkrets den politiska lifaktigheten är så ringa och meningsskiljaktigheterna så obetydliga, att valet kan äga rum utan föregående offentliga valförberedelser, partibildningar och öfverenskommelser om vissa kandidater olika valmansgrupper emellan, är detta fullkomligt otänkbart, sedan rösträtten blifvit allmän. Det synes också vara orimligt begärdt, att valfriheten skall kunna utsträckas så långt, att hvar och en eller ett ringa fåtal valmän skulle kunna få just den kandidat hvar och en allra helst önskade vald. Sker därför icke före själfva valet genom möten, genom uttalanden i pressen, genom profval och så vidare öfverenskommelser, utan hvar och en utan förberedelser nedlägger sin röst på valdagen, så blir valets utgång öfverlämnadt mer eller mindre åt slumpen. Man kan under sådana förhållanden med skäl säga, att om man väljer på A och B, bli X och Y valda eller — vid majoritetsval — om man väljer på A, blir X vald, hvilket för öfrigt vid majoritetsval äfven vid de bästa valförberedelser alltid måste blifva händelsen, för dem nämligen som tillhöra minoriteten!

Redan genom de proportionella valen beredes valmannen betydligt större frihet än vid majoritetsval, då han vid det förstnämnda alltid har flere möjligheter att göra sin röst gällande, äfven om han nödgas ansluta sig till en viss partilista. Då det blott erfordras, att ett jämförelsevis litet antal valmän ena sig om kandidaterna på en lista för att denna skall få upptagas som en officiell lista, och intet hindrar att ett flertal sådana listor finnas, borde därmed den önskade friheten för valmannen vara fullt tillgodosedd.

Ju färre listorna äro, ju lättare blir det för valmannen att beräkna resultatet af den röst han afger, men äfven om han har flera listor att välja på, torde man knappast med fog kunna påstå, att valet blir svårare att utföra eller att mer lämnas åt slumpen än vid majoritetsvalet. Det synes mig därför egendomligt, att man i samband med införandet af

ett proportionellt valsätt fäst så stort afseende vid den förmenta olägenheten af partitvång vid valet, ett tvång som redan nu är lika stort och äfven vid majoritetsvalen icke kan undvikas.

Utgående således ifrån det enligt mitt förmenande obestridliga faktum, att valförberedelser med partigrupperingar och öfverenskommelser mellan liktänkande valmän redan existera och vid allmän rösträtt äro alldeles oundvikliga samt vid de nuvarande majoritetsvalen verka än mer inskränkande på valmannens frihet än vid proportionella val, kan jag icke finna någon rimlig anledning till att, för att bereda en frihet för valmannen, som han i verkligheten ändock icke kan begagna sig af, välja en valmetod, hvilken för att fylla detta kraf måste blifva svårbegripligare och osäkrare med afseende på resultaten än den eljest behöfde vara. I all synnerhet som detta väsentligt bidrager till försvandet af de proportionella valens antagande.

Jag anser att alla grundade skäl till anmärkningar mot valsättet böra om möjligt undanröjas. Det förefaller mig därför orätt, om icke, ehuru sent, ett förslag framställdes om en valmetod, mot hvilken någon verklig anmärkning af majoritetsvalens anhängare, vare sig politici eller matematici, icke med skäl kan göras, så att icke detta kan blifva orsaken till proportionalismens nederlag. De som verkligen ärligt eftersträfvat införandet af proportionalismens rättvisa princip i vårt statslif borde, synes mig, icke tveka att uppoffra nu berörda kraf på valmetoden, hvilket, jag vågar påstå det, knappast kan betraktas annat än såsom härledande sig från en fördom eller ett missförstånd.

Såsom en förebild torde kunna väljas den valmetod, som blifvit utarbetad af den förut åberopade kommissionen i Frankrike och hvilken grundar sig på och utgör en förbättring af den belgiska metoden, hvilken redan visat sig vara i tillämpningen fullt tillfredsställande. Metoden behöfver emellertid icke lägga hinder i vägen för de valmän, som icke vilja rösta med partilistor, utan hvilka önska afgifva sina röster på en personlig kandidat, hvilkens namn då icke får förekomma på någon partilista, att kunna göra detta. Denna »personliga» valedel är vid platsernas fördelning likställd med en partilista. Naturligtvis är det en nödvändig förutsättning för att en sålunda vid sidan af partigrupperna uppställd kandidat skall hafva någon utsikt att blifva vald, att äfven i detta fall ett visst antal valmän sammanslutit sig och enat sig om en viss kandidat. Sannolikt kommer denna utväg därför sällan af valmännen att begagnas, men det kan tänkas, att inom enstaka valkretsar ett större antal valmän icke vilja ansluta sig till något visst parti, men däremot äro angelägna att till Riksdagen förvärfva en på grund af viss sakkun-

skap, själfständighet eller andra egenskaper framstående person, som icke vill låta uppställa sig på någon partilista — och för dessa fall bör denna möjlighet finnas.

Tillägg till
motiveringen i
motion n:o
216.

Jag tillåter mig att i detta sammanhang begagna tillfället tillägga några ord till motiveringen i min föregående motion n:o 216 beträffande det i densamma framställda förslaget om Första Kammarens bildande.

Jag vågar göra detta med anledning af i tal och skrift gjorda anmärkningar, hvilka föranledt mig till den förmodan, att jag icke tillräckligt tydligt utvecklat min tankegång. Dessa anmärkningar gå ut på, att en Första Kammare, utsedd af de valmän och på det sätt jag föreslår, skulle få för *liten olikhet* med Andra Kammaren, och skulle detta kammarens bildningssätt jänte den jämväl föreslagna utsträckta användningen af gemensamma voteringar innebära en förändring af vårt representationsskick från tvåkammar- till *enkammarsystem*.

I stället för att åldersgränsen för urväljarne till Första Kammaren nu — liksom ock enligt Kungl. Maj:ts förslag — är 21 år, har jag föreslagit den till 30 år. Från samma håll, där det fästes stor vikt vid att åldersgränsen för val till Andra Kammaren höjes från 21 till 24 år, förmenas höjandet af åldersgränsen till 30 år för val till Första Kammaren såsom i det närmaste utan betydelse. Likvisst torde ingen förneka, att förhållandena i hvilka en människa lefver, hennes uppfattning, hennes erfarenhet, hennes intressen i regel hafva undergått en vida större förändring från 24 till 30 år än från 21 till 24 år. Det finnes således en logisk grund för en sådan åldersbegränsning, och om det också är omöjligt att på förhand beräkna, *huru* stor skillnaden i kamrarnes sammansättning genom den olika åldersbegränsningen komme att blifva — att den dock måste blifva stor, finnas icke grundade skäl till att förneka.

Antag emellertid, huru orimligt detta än vore, att så icke blefve förhållandet och att icke heller de indirekta valen finge någon inverkan, utan att kamrarne till sin partisammansättning blefve lika. Skulle icke likväl de olika valbarhetsbestämmelserna, högre förmögenhetscensus och högre åldersgräns, liksom ock frånvaron af arfvoden, de längre mandatet och den successiva förnyelsen medföra en väsentlig olikhet i kamrarnes karaktär.

Man talar om nödvändigheten af en olikhet mellan kamrarne för att tvåkammarssystemet icke blott skall blifva ett namn — ja detta bestrides af ingen, men huru stor denna olikhet bör vara och i hvilket afseende den bör förefinnas för att representationen skall blifva lifskraftig,

arbetsduglig och god, detta har af förespråkarna för den stora olikheten ännu icke angifvits.

Jag har kommit till den öfvertygelsen, att, om olikheten i kamrarnes sammansättning är för stor, vårt representationsskickets skaplynne med nödvändighet måste föranleda ett skadligt fördröjande af lagstiftningsarbetet och en dålig, på onaturliga kompromisser byggd lösning af ett flertal viktiga frågor, när dessa äntligen lösas, ett förhållande som jag tror att erfarenheten redan har visat. Att fordra bibehållandet af en stor olikhet, åstadkommen därigenom att ena kammaren skulle representera vissa samhällsklasser, den andra vissa andra, uppdelade på grundvalen af olika förmögenhet eller på annat sätt, förefaller mig än onaturligare och än omöjligare att försvara, då det sker i förening med tillämpningen af proportionella val, hvilka just hafva till hufvuduppgift att bereda rum i rättvis utsträckning för *alla* samhällsklasser i *båda* kamrarna.

De, som ifrigast häfda uppfattningen om en stor olikhet i kamrarnes sammansättning såsom ett oundgängligt villkor för tvåkammerssystemet, bruka jämföra vår Första Kammare med utlandets öfverhus och senater.

Jag vågar hålla före, att en sådan jämförelse, måhända på ett enda undantag när, icke är berättigad och grundar sig på en missuppfattning af dessa öfverhus' karaktär och ställning inom de olika författningarna.

Redan grunderna för bildandet af de flesta utlandets öfverhus förete en väsentlig olikhet med vår Första Kammare, i synnerhet med hänsyn till det sätt, på hvilken den skulle komma att bildas enligt nu föreliggande olika ändringsförslag. Öfverhus, sammansatta af medlemmar med ärftliga rättigheter eller af regeringen nämnda, kunna icke, såsom vår Första Kammare, sägas utgöra en del af folkrepresentationen och kunna redan af denna anledning icke besitta den auktoritet och den makt som denna. De hafva icke heller den »lika behörighet och myndighet», som grundlagen tillerkänner vår Första Kammare, och de hafva i regel icke att taga befattning med budgeten. Mest i ögonen fallande framträder dock olikheten uti arbetssättet. Underhusen behandla först lagförslag, och i den form de af dem beslutats, remitteras de till öfverhusen för förnyad behandling. Hos oss händer det lika ofta, att en fråga afgöres först i Första Kammaren, hvilket nog alltför ofta på ett mindre lämpligt sätt inverkar på beslutet i den Andra Kammaren. Gemensamma voteringar och gemensamma utskott

äro för vår representation säregna institutioner, som äro främmande för tvåkammerssystem i vanlig mening.

Med det nu sagda har jag blott velat söka visa, att det är ett misstag att vid bedömandet af vår representation och förändringar i densamma göra jämförelser med och draga slutsatser af förhållandena inom andra tvåkammarrepresentationer.

I själfva verket äro de flesta öfverhus af jämförelsevis ringa betydelse och torde kunna anses hafva sitt fortbestånd betryggadt endast i samma mån, som de med måtta och urskiljning utöfva den makt, som de formellt besitta. Det torde likaledes kunna betraktas såsom regel, att ju större olikheten mellan de båda kamrarne är, ju mindre är öfverhusets betydelse och inflytande. Dessa representationer, inom hvilka öfverhusens stora olikhet med underhusen nu åberopas som exempel för oss, stå sålunda i verkligheten i flera afseenden enkammarrepresentationen mycket nära.

Ingen lärer väl vilja önska vår Första kammare en ställning jämförlig med dessa öfverhus, och vid förändringen af densamma torde vi vara hänvisade att bygga på egen grund med egna erfarenheter.

Redan nu fungerar vår riksdag i vissa fall såsom enkammar, nämligen genom de gemensamma utskotten och de gemensamma voteringsarna. Kan det anses innebära någon som helst fara, att en utvidgning sker af den sistnämnda af dessa för vår representation egenartade institutioner? Mig synes en sådan utvidgning utgöra en naturlig utveckling, betingad af nuvarande förhållanden, grundad på vunnen erfarenhet, fullt förenlig med våra konstitutionella traditioner samt otvifvelaktigt underlättande lagstiftningsarbetet utan att på ett skadligt sätt inskränka på Första Kammarens berättigade inflytande.

Skarpast torde olämpligheten af en för stark olikhet mellan kamrarne framträda i de gemensamma utskotten, där det vid vissa frågors behandling alltför ofta inträffar, att kammarhalfva står mot kammarhalfva, exempelvis vid behandling af tullfrågor inom bevillningsutskottet och ett stort antal lagfrågor inom lagutskottet, hvarigenom utredningen och utskottsarbetet öfverhufvud måste försvåras. Med det ofantligt stora inflytande utskotten i vår riksdag hafva på ärendenas slutliga afgörande, måste det betraktas såsom högst skadligt, att den förseglade sedeln inom utskottet så ofta dikterar betänkandet, och såsom högst nödigt och nyttigt, att denna olägenhet undanröjes genom ett utjämmande i större utsträckning än som af Kungl. Maj:t föreslagits af olikheten kamrarne emellan.

Om ock genom en sådan utjämning vår Första kammare blefve — såsom en konservativ politiker nyligen uttryckt sig — ett »konstitutionellt kuriosum», behöfver detta ingalunda innebära, att vår representation med dess säregna organisation därigenom blefve dålig. Enligt min uppfattning blefve den tvärtom lifskraftig och god, och inom densamma komme Första Kammaren att blifva starkare än något annat öfverhus och mäktig att häfda sin ställning och fylla sin uppgift inom representationen, hvarigenom dennas utveckling till ett enkammar-system förekommes.

Men att, såsom nu arbetas på, åstadkomma den ofvan berörda större utjämningen genom införandet af arfvoden och nedsättandet af valbarhetscensus till Första Kammaren förefaller mig vara att inslå på en synnerligen olycklig och oriktig väg. I min förut åberopade motion har jag redan angifvit de skäl, som synas mig afgörande för att arfvodeslösheten och valbarhetscensus måste bibehållas för Första Kammaren.

Det är för alla klart, att en sådan förändring tillämpad på en Första kammare, tillsatt enligt Kungl. Maj:ts förslag, måste få till ovillkorlig följd, att bondeklassens representanter finge en öfverväldigande majoritet inom Första Kammaren, som icke stode i rimlig proportion till denna klass' storlek eller betydelse inom folket, och att på bekostnad däraf samhällselement, som böra hafva sin plats i Första Kammaren, blefve förhållandevis mycket för svagt representerade. Huru nödvändigt och önskligt det än är, att bondeklassen bibehåller sin häfdvunna betydelse inom Sveriges politiska lif, hvilket ock med rätta anförts såsom ett af hufvudskälen för proportionella val till Andra Kammaren, innebär det dock en uppenbar orättvisa, att den skulle beredas en öfverrepresentation i den ena kammaren så oförenlig med proportionalismens grundsatser, att det synes mig omöjligt för hvarje proportionalist att medverka därtill.

Knappast kan åskådningssättet i de flesta såväl politiska som sociala spörsmål vara skarpare motsatt än hos den svenska bonden och socialdemokraten. Ett representationsskick, som förlänade den förstnämnde en afgjord majoritet i Första Kammaren och den senare i förening med arbetarepartiet en dominerande ställning i den Andra, skulle icke kunna undgå att föranleda en kamp mellan kamrarne, som blefve ett föga uppbyggligt skådespel för öfriga medborgare, hvilka företrädesvis blefve hänvisade till åskådarens roll, emedan de icke finge en deras antal och betydelse inom samhället tillkommande proportion af platserna

inom representationen, och hvilken kamp säkerligen icke kunde bringa lycka för land och folk.

Valmetoden.

Det förslag till proportionell valmetod, som jag, med stöd af hvad jag här ofvan anfört, med denna motion afser att föreslå, affattar jag af flera skäl icke i form af en lagtext, utan inskränker mig till att föreslå antagandet af vissa principiella grundsatser för metoden. Vallagen torde i hufvudsak kunna grundas på Kungl. Maj:ts förslag af 1905 med förändringar i öfverensstämmelse med senare framställda förslag, särskildt med det förut omnämnda franska lagförslaget af 1905 och 1906.

Under förutsättning att det särskilda utskottet, om mitt förslag af detsamma tillstyrkes, ville vid vallagens affattande tillämpa dess bestämmelser, tillåter jag mig sålunda vördsamt hemställa,

det Riksdagen ville besluta, att den metod, som lägges till grund för vallag för proportionella val till Riksdagens båda kamrar, skall innefatta,

att endast officiellt fastställda vallistor enligt förslag af visst antal valmän skola vid valen användas,

att samma kandidats namn icke får förekomma på mer än en lista,

att kandidaterna själfva skola förklara, hvilken lista de önska tillhöra,

att vid platsernas fördelning enstaka kandidater skola vara likställda med vallistorna.

Stockholm den 17 april 1907.

Theodor Adelswärd.